

Tomasz Krzyżowski
Polska Akademia Umiejętności
ORCID [0000-0001-7193-5661](https://orcid.org/0000-0001-7193-5661)

Orientalistyka na Uniwersytecie Lwowskim

Orientalistyka obejmuje szeroki wachlarz zagadnień z zakresu języka, literatury, filozofii, historii, antropologii, polityki itp. Bliskiego Wschodu, Azji oraz Zachodniej i Północnej Afryki. Niektóre z gałęzi omawianej dyscypliny naukowej uprawiane były na uniwersytecie we Lwowie, lecz orientalistyka lwowska nie doczekała się dotychczas wnikliwej charakterystyki¹. Punktem wyjścia naszych rozważań jest organizacja i dynamika rozwoju studiów orientalistycznych na Uniwersytecie Jana Kazimierza (UJK) w okresie dwudziestolecia międzywojennego, powstanie Instytutu Orientalistycznego (IO), angaż pracowników naukowych i lektorów języków orientalnych, rozbudowa zaplecza naukowego oraz oferty dydaktycznej. Umożliwi to przedstawienie aktywności środowiska orientalistów skupionych w lwowskiej *Alma Mater* w szerszym kontekście, jak również ułatwi podsumowanie ich dokonań u progu wybuchu II wojny światowej i okresie tzw. pierwszej okupacji sowieckiej (1939–1941) stanowiącej epilog działalności polskiego środowiska orientalistycznego we Lwowie.

Do XX w. na Uniwersytecie Lwowskim orientalistyka nie miała charakteru zorganizowanego. Niemniej należy wspomnieć o badaczach zainteresowanych historią i kulturą Wschodu, których aktywność na tym polu zyskała międzynarodowe uznanie. Ze Lwowa pochodził Michał Boym (1614–1659) – misjonarz katolicki i orientalista, którego prace do dziś stanowią cenne źródło wiedzy z historii, etnografii, kultury, botaniki czy językoznawstwa Dalekiego Wschodu w XVII stuleciu. Ciekawą i zasłużoną postacią był także lwowianin Wojciech Bobowski (1610–1675) – tłumacz z języków orientalnych, poeta, znawca i nauczyciel muzyki tureckiej oraz autor słowników tureckich mieszkający w Stambule.

---

¹ Realizacji nie doczekała się także planowana przez Tadeusza Lewickiego monografia lwowskiej orientalistyki (Lewicki 1985: 7).

Regularnie wykłady i ćwiczenia z języków starożytnego Wschodu prowadzono na Wydziale Teologicznym aż do II wojny światowej. W programie studiów przewidziano naukę języków orientalnych: hebrajskiego, syryjskiego, arabskiego, chaldejskiego (aramejskiego). Celem tych zajęć było przygotowanie studentów teologii do pracy duszpasterskiej (Wołczański 2018: 150–153). Wykładowcy wspomnianych przedmiotów skupiali się przede wszystkim na dydaktyce, tylko nieliczni prowadzili badania naukowe i publikowali ich wyniki (Козицький 2010: 391).

Il. 1. Uczestnicy lektoratu języka ormiańskiego na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w latach 1904/05–1929/30 z okazji dwudziestopięciolecia wprowadzenia lektoratu

Od lewej siedzą: Bohdan Janusz, Jakub Bohosiewicz, ks. Bogdan Dawidowicz, Roman Barącz, Jakub Moszoro, Mikołaj Mojzesowicz; od lewej stoją: Kajetan Zachariasiewicz, Stanisław Zachariasiewicz, Krzysztof Donigiewicz, Dominik Janowicz, Zbigniew Bober, Stanisław Donigiewicz, Franciszek Zachariasiewicz

W aktywność mającą na celu zorganizowanie we Lwowie profesjonalnego ośrodka badawczego z interesującą nas problematyki wpisuje się działalność Jana Grzegorzewskiego (ok. 1850–1922) – orientalisty i krajoznawcy, który od końca XIX w. podejmował w tej dziedzinie liczne wysiłki. Według jego koncepcji, przy wsparciu finansowym i protekcji Ludwika Krasieńskiego (1833–1895), w Instytucie Handlowym we Lwowie planowano zorganizowanie studium języków orientalnych; kolejnym zaś krokiem miało być erygowanie w mieście nad Pełtwią Akademii Orientalistycznej. Planów tych jednak nie udało się zrealizować. W 1904 r. Grzegorzewski wystosował list otwarty do marszałka

Sejmu Galicyjskiego, w którym postulował konieczność utworzenia we Lwowie placówki badawczej podejmującej problematykę wschodnią (Grzegorzewski 1904: 2; Козицький 2010: 392). Tego projektu również nie wcielono w życie. Wiele planów naukowo-organizacyjnych Grzegorzewskiego nie doczekało się wprawdzie realizacji, ale niektóre pomysły kontynuowali lwowscy uczeni w latach późniejszych, dlatego zaliczany jest do prekursorów badań orientalistycznych w środowisku lwowskim (Lewicki 1953: 41; Siemieniec-Gołaś 2022: 29–40; Козицький 2019: 759–776).

Sukcesem zakończyły się starania zorganizowania na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego lektoratu języka ormiańskiego, za czym lobbował historyk sztuki pochodzenia ormiańskiego Jan Bołoz Antoniewicz (1858–1922)². Od roku akademickiego 1904/05 do 1932/33 wykłady i ćwiczenia z języka staro- i nowoormiańskiego oraz literatury ormiańskiej prowadził duchowny archidiecezji ormiańskiej we Lwowie ks. Bogdan Dawidowicz (1858–1933)³. Po jego śmierci przez kilka lat zajęcia dydaktyczne kontynuował Garabed Keuprulian (1884–1939)⁴ – Ormianin z Bułgarii osiadły we Lwowie (Krzyżowski 2020: 259–281).

II. 2. Świadectwo gimnazjalne Garabeda Keupruliana (1903)

W 1902 r. na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego uzyskał habilitację Gustaw Blatt (1858–1916)⁵ jako docent gramatyki porównawczej języków indoeuropejskich, który prowadził zajęcia m.in. z podstaw sanskrytu (Тарнавський 2022b: 131). Blatt zmarł w 1916 r., a katedrę objął po nim Andrzej Gawroński (1885–1927)⁶.

² DALO, z. 26, op. 5, spr. 25, [AUWR_UA_000_26_0_5_25_49162](#).

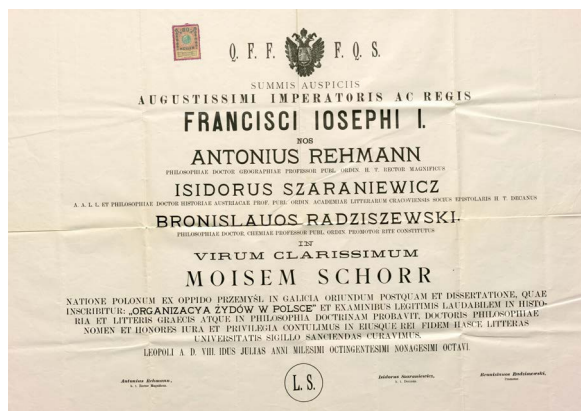
³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 541, [AUWR_UA_000_26_0_5_541_52195](#).

⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 841, [AUWR_UA_000_26_0_5_841_56845](#).

⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 131, [AUWR_UA_000_26_0_5_131_56083](#).

⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 334, [AUWR_UA_000_26_0_5_334_51638](#).

W tym samym roku powstała na Wydziale Filozoficznym katedra języków semickich i historii starosemickiego Wschodu, którą kierował Mojżesz Schorr (1874–1941)⁷.

Il. 3. Odpis dyplomu doktorskiego Mojżesza Schorra (1898)

Nowe możliwości rozwoju orientalistyki pojawiły się po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. Wówczas środowisko uniwersyteckie spotęgowało wysiłki zmierzające do rozbudowy omawianej dyscypliny naukowej. W memoriale skierowanym w 1919 r. przez senat akademicki do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP) postulowano utworzenie studium orientalistycznego (Lewicki 1953: 48).

Idea zorganizowania od podstaw IO stanowiła wielkie wyzwanie z kilku powodów. Należało zadbać o odpowiednie zaplecze naukowe: erygowanie katedr oraz zapewnienie im finansowania, jak również pozyskanie kompetentnej kadry naukowo-dydaktycznej. Ważnym zadaniem było także zorganizowanie odpowiedniego zaplecza naukowego w postaci specjalistycznych zbiorów bibliotecznych i pomocy naukowych. Rozwój nauk orientalistycznych był możliwy dzięki kilku uczonym, którzy oprócz kompetencji naukowych posiadali także zmysł i zdolności organizacyjne. *Spiritus movens* przedsięwzięcia był Gawroński, wybitna osobowość, multilingwista, cieszący się estymą różnych kręgów naukowych w kraju i za granicą.

Znaczący wkład wnieśli ponadto: Mojżesz Schorr, Władysław Kotwicz (1872–1944)⁸, Zygmunt Smogorzewski (1884–1931)⁹, Stefan Stasiak (1884–1962)¹⁰. Cechowała ich ambicja, aby ośrodek lwowski stał się znaczący na światowej mapie instytucji naukowo-badawczych podejmujących problematykę orientalną (Lewicki 1953: 40–41). Plany te sukcesywnie wdrażano, zwłaszcza w pierwszej dekadzie okresu międzywojennego, kiedy erygowano większość katedr i zadbano o skompletowanie kadry pracowniczej (Lewicki 1953: 41).

⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2143, [AUWR_UA_000_26_0_5_2143_62763](#).

⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 944, [AUWR_UA_000_26_0_5_944_56823](#).

⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1759, [AUWR_UA_000_26_0_5_1759_56682](#).

¹⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1804, [AUWR_UA_000_26_0_5_1804_56673](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 174, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_174_53823](#).

W lipcu 1922 r. dziekan Wydziału Filozoficznego UJK zwrócił się do Ministerstwa WRiOP z pismem, w którym zaznaczył, że dąży do tego, aby kierowany przez niego fakultet stał się przodującym ośrodkiem studiów orientalistycznych¹¹. W związku z powyższą deklaracją w kolejnym roku powiększył się skład personalny orientalistów. Wówczas pracę na uniwersytecie rozpoczęli W. Kotwicz i Z. Smogorzewski. Obydwaj byli związani wcześniej z Uniwersytetem Petersburskim; Kotwicz specjalizował się w mongolistyce, natomiast Smogorzewski był znawcą Wschodu muzułmańskiego. Uczelni zostali zatrudnieni w charakterze profesorów zwyczajnych nauk orientalnych i objęli kierownictwo seminariów naukowych (Skład UJK: 1923–1925).

W 1925 r. władze uniwersytetu powołały IO. W sierpniu tegoż roku Ministerstwo WRiOP zaaprobowało regulamin instytutu¹². Dokument określał profil działalności jednostki, której celem było „ułatwienie profesorom i studentom tego uniwersytetu studiów nad Wschodem, stwarzając łączność między seminariami orientalistycznymi i ich bibliotekami”. Instytut obejmował trzy seminaria naukowe (katedry): 1) językoznawstwa porównawczego i filologii indyjskiej, którym kierował A. Gawroński; 2) filologii Dalekiego Wschodu, pod kierunkiem W. Kotwicza; 3) filologii Bliskiego Wschodu kierowanym przez Z. Smogorzewskiego. Zarząd instytutu tworzyli kierownicy poszczególnych katedr, którzy mogli powołać do tego gremium także innych pracowników uczelni oraz studentów. Zarząd odpowiadał za funkcjonowanie instytutu, podział środków finansowych, dbał o zbiory biblioteczne i pomoce naukowe¹³. Siedziba IO mieściła się na trzecim piętrze budynku przy ul. Tadeusza Kościuszki 9, usytuowanym za głównym gmachem uniwersyteckim. Tam znajdowały się sale wykładowe oraz zbiory biblioteczne. Kierownictwo instytutu tuż po jego powstaniu objął Gawroński, następnie funkcję tę sprawowali kolejno Smogorzewski i Kotwicz (Lewicki 1953: 51).

Poniżej zostaną przedstawione poszczególne katedry (zakłady) zgodnie z chronologią ich powstania oraz pracująca w nich kadra naukowa. W 1916 r. po uzyskaniu profesury przez Mojżesza Schorra utworzono katedrę języków semickich i historii starożytnego semickiego Wschodu. Schorr prowadził wykłady z filologii semickiej, historii i kultury Palestyny, interpretacji ksiąg Starego Testamentu, kultury babilońskiej (języka, prawa, kosmogonii), języków: arabskiego, aramejskiego, asyryjskiego (Program: 1916–1919; Program UJK: 1919–1925). W 1924 r. Schorr zrezygnował z pracy we Lwowie i przeniósł się do Warszawy¹⁴.

¹¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 334, k. 40, [AUWR_UA_000_26_0_5_334_51638&view=single&p=46](#).

¹² Odpis pisma Ministerstwa WRiOP do Dziekana Wydziału Humanistycznego UJK, Warszawa 14 sierpnia 1925 r. ANPAN–PAU, K III – 7/68, brak paginacji.

¹³ Regulamin Instytutu Orientalistycznego UJK, Lwów 1925.

ANPAN–PAU, K III – 7/68, brak paginacji.

¹⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2143, k. 135 recto, [AUWR_UA_000_26_0_5_2143_62763&view=single&p=140](#).

W 1917 r. pracę na Uniwersytecie Lwowskim rozpoczął A. Gawroński, obejmując katedrę językoznawstwa indoeuropejskiego porównawczego i filologii indyjskiej. Jego fenomenalne zdolności i wielka pracowitość pozwoliły mu na opanowanie kilkudziesięciu języków, co stanowiło przepustkę do realizacji szerokich zainteresowań lingwistycznych, z których czołowe miejsce zajmowała orientalistyka (Lewicki 1953: 49). W 1920 r. uzyskał profesurę zwyczajną¹⁵. Jego prace naukowe dotyczyły głównie historii literatury indyjskiej w językach zachodnich. Ponadto zajmował się zagadnieniami ogólnojęzykoznawczymi i tłumaczeniami.

Skala zagadnień lingwistycznych podejmowanych przez Gawrońskiego na wykładach i ćwiczeniach dowodzi jego szerokich kompetencji. Prowadził zajęcia z filologii porównawczej języków indoeuropejskich, indologii, literatury indyjskiej, filozofii indyjskiej, historii Indii, literatury perskiej, lektury oskijsko-umbryjskiej oraz zagadnień armenistycznych: gramatyki języka staroormiańskiego (grabaru) wraz z lekturą tekstów (Program UJK: 1917–1919; Program UJK: 1919–1926). Zajęcia prowadził z przerwami, gdyż we znaki dawała mu się postępująca gruźlica, na którą zmarł w 1927 r.

Kolejna zmiana w strukturze IO zaszła w 1929 r.¹⁶, kiedy Ministerstwo WRiOP zatwierdziło uchwałę senatu akademickiego o podziale zakładu językoznawstwa indoeuropejskiego i filologii indyjskiej na dwie odrębne katedry (zakłady). Katedrą językoznawstwa indoeuropejskiego ze szczególnym uwzględnieniem języków irańskich objął Jerzy Kuryłowicz (1895–1978)¹⁷; katedrę filologii indyjskiej S. Stasiak. Pierwszy z wymienionych był absolwentem studiów językoznawczych we Lwowie, w Wiedniu i Paryżu, w 1923 r. doktoryzował się na UJK, a w 1927 r. uzyskał habilitację z zagadnień dotyczących prajęzyka indoeuropejskiego. Kuryłowicz uważany był za najzdolniejszego ucznia Gawrońskiego, po którego śmierci objął zastępstwo katedry. Katedra Kuryłowicza funkcjonowała poza strukturami IO, jednak jej kierownik oprócz zagadnień językoznawstwa ogólnego podejmował także zagadnienia z filologii orientalnej. Interesował się m.in. językiem arabskim, hebrajskim i ormiańskim, w tym dialektem Ormian polskich (Lewicki 1953: 52). Kuryłowicz prowadził również zajęcia dydaktyczne z iranistyki i armenistyki (Program UJK: 1927–1938). Ponadto był wieloletnim sekretarzem Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego oraz członkiem Komisji Orientalistycznej Polskiej Akademii Umiejętności (PAU). Na początku lat trzydziestych otrzymał propozycję pracy w Stanach Zjednoczonych, ale z niej nie skorzystał¹⁸.

¹⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 334, k. 24, 27, [AUWR_UA_000_26_0_5_334_51638&view=single&p=30](#).

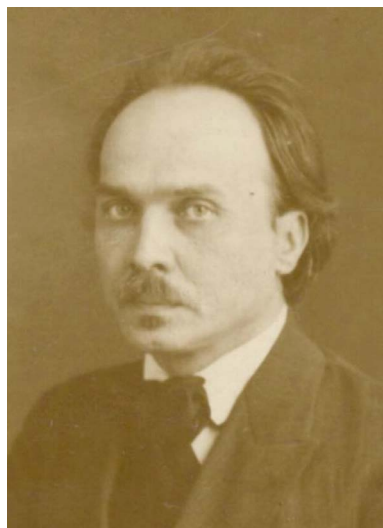
¹⁶ Dokumentacja źródłowa w kwestii daty podziału katedry nie daje jednoznacznej odpowiedzi. Podawany jest rok 1925 i 1929. Przepuszczalnie mógł istnieć okres przejściowy, zanim powyższe we Lwowie decyzje zyskały aprobatę ministerstwa.

¹⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1023, [AUWR_UA_000_26_0_5_1023_56811](#).

¹⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1023, k. 41 recto, 63, [AUWR_UA_000_26_0_5_1023_56811&view=single&p=42](#).

Z katedrą językoznawstwa indoeuropejskiego, jeszcze przed jej podziałem, związany był Eugeniusz Słuszkiewicz (1901–1981)¹⁹, który w 1924 r. uzyskał doktorat z indologii na UJK. W latach 1925–1927 doskonalił umiejętności językowe na uczelniach w Paryżu. Po powrocie do Lwowa został asystentem Kuryłowicza. Od 1929 r. Słuszkiewicz prowadził lektorat sanskrytu i wykłady z literatury indyjskiej. W 1938 r. habilitował się na Uniwersytecie Jagiellońskim z indologii²⁰. Na marginesie warto dodać, że już w okresie lwowskim zainteresował się armenistyką i ogłosił kilka drobnych prac z tej dziedziny (Tryjarski 1983: 11–19).

W 1925 r. Rada Wydziału Humanistycznego (WH) wystąpiła do Ministerstwa WRiOP z wnioskiem o aprobatę kandydatury Stefana Stasiaka na zastępcę profesora

Il. 4. Stefan Stasiak (1931)

planowanej katedry filologii indyjskiej ze szczególnym uwzględnieniem kultury i filozofii²¹ oraz powierzenie mu ćwiczeń seminaryjnych²². Przesłane przy tej okazji dossier kandydata prezentowało się imponująco. W latach 1908–1916 studiował filozofię indyjską na uniwersytetach w Wiedniu, Paryżu i Petersburgu, dzięki czemu poznał indologów z różnych środowisk naukowych. Ponadto był stypendystą w British Museum w Londynie, gdzie analizował rękopisy z zakresu logiki indyjskiej oraz doskonalił swój warsztat badawczy pod kierunkiem Fiodora Szczerbackiego (ros. Фёдор Щербатский) (1866–1942) na Uniwersytecie w Petersburgu. Studia kontynuował ponownie w Paryżu jako stypendysta École Pratique des Hautes Études, gdzie uzyskał dyplom, który Rada Wy-

działu Humanistycznego UJK uznała za stopień odpowiadający polskiemu doktoratowi.

Stasiak przygotował szereg prac z zakresu folkloru porównawczego Indii, historii Indii Portugalskich w XVI w. oraz edycje podręczników do logiki indyjskiej wraz z komentarzem i przekładem na język francuski. W większości były to maszynopisy złożone do druku²³. Ministerstwo przychyliło się do tej prośby. Równoległe w toku była habilitacja Stasiaka, której podstawą miała być rękopiśmienna rozprawa *Ze studiów nad epigrafiką indyjską. Panegiryk Dharanidhary*. Recenzja Gawrońskiego była bardzo pochlebna.

¹⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1754, [AUWR_UA_000_26_0_5_1754_56687](#).

²⁰ E. Słuszkiewicz, *Życiorys*, Toruń, 5 czerwca 1953.

AUW, K 7860, brak paginacji.

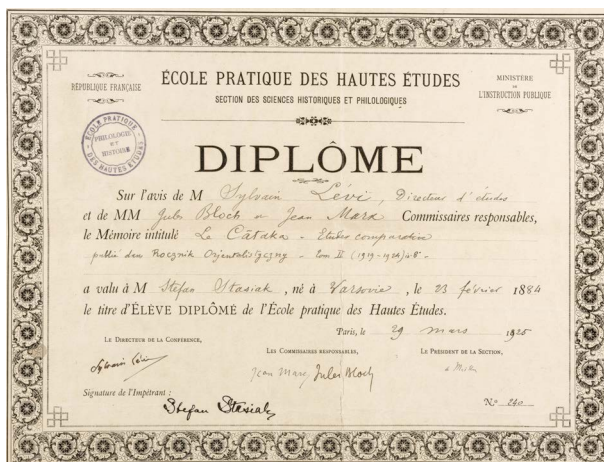
²¹ Tu pojawia się nieścisłość sygnalizowana już wyżej. Rada Wydziału zwróciła się o obsadzenie katedry choć finalnie jej podział zatwierdzony został w ministerstwie dopiero w 1929 r.

²² DALO, z. 26, op. 5, spr. 1804, k.7, [AUWR_UA_000_26_0_5_1804_56673&view=single&p=10](#).

²³ APAN, III – 197, sygn. 40, k. 27–28.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1804, k. 18–19, [AUWR_UA_000_26_0_5_1804_56673&view=single&p=21](#).

Kompetencje naukowe Stasiaka określił następująco: „[...] panuje nad przedmiotem, jak dojrzały uczony o bardzo rozległej skali sądu i wyjątkowej, nawet na dzisiejsze czasy ułatwień bibliotecznych, erudycji”²⁴. Biorąc pod uwagę dorobek naukowy habilitanta referowany przez Gawrońskiego oraz doświadczenie naukowe, Rada Wydziału wniosła do ministerstwa o zatwierdzenie habilitacji oraz o zwolnienie Stasiaka z kolokwium habilitacyjnego i z wykładu, co należało do rzadkości. 12 stycznia 1927 r. Stasiak otrzymał dekret z ministerstwa potwierdzający jego habilitację jako docenta prywatnego filologii indyjskiej ze szczególnym uwzględnieniem historii kultury i filozofii. 4 grudnia 1928 r. otrzymał nominację profesorską²⁵.

Il. 5. Dyplom École Pratique des Hautes Études Stefana Stasiaka (Paryż 1925)

Stasiak odbył szereg wypraw naukowych i kwerend. W latach 1924–1925 prowadził badania nad zabytkami rękopiśmiennymi w Portugalii. W latach 30. wyjeżdżał na badania naukowe do Francji, Anglii, Belgii, Niemiec. W roku akademickim 1935/36 przebywał w Indiach Wschodnich, gdzie zajmował się badaniami języków i kultury, m.in. w Bhandarkar Oriental Research Institute w Punie²⁶. Należał do kilku organizacji naukowych: Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego (Lwów), Lwowskiego Towarzystwa Naukowego, Komisji Orientalistycznej PAU (Kraków)²⁷, Société Asiatique (Paryż), Indian Society (Londyn), Towarzystw Naukowych w Allahabad i Waranasi (Indie). Brał udział w międzynarodowych sympozjach, m.in. w kongresach orientalistycznych w Rzymie i Mysuru w Indiach (1935)²⁸. Biegle posługiwał się językiem francuskim, angielskim, portugalskim, niemieckim, rosyjskim, duńskim, szwedzkim, holenderskim, hiszpańskim,

²⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1804, k. 21, [AUWR_UA_000_26_0_5_1804_56673&view=single&p=24](#).

²⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1804, k. 25, [AUWR_UA_000_26_0_5_1804_56673&view=single&p=28](#).

²⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1804, k. 80, 108, [AUWR_UA_000_26_0_5_1804_56673&view=single&p=84](#).

²⁷ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 174, k. 10–11, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_174_53823&view=single&p=15](#).

²⁸ APAN, III – 197, sygn. 26, k. 78; sygn. 40, k. 6.

w piśmie zaś językami klasycznymi, sanskrytem, językami nowoindyjskimi, tybetańskim oraz „innymi językami wschodnimi”²⁹.

Stasiak był znakomitym, oddanym studentom dydaktykiem. Prowadził zajęcia z sanskrytu, gramatyki języków nowoindyjskich (hindi i bengali), analizy dzieł literackich (*Bhagawadgita, Mahabharata, Rygweda*), filozofii i logiki indyjskiej (m.in. *sankhja, joga, wedanta*), astrologii, logiki i epistemologii buddyjskiej. W jego ofercie dydaktycznej znalazło się szereg zagadnień z zakresu kultury i sztuki indyjskiej, estetyki, ikonografii, symboliki, mistyki, archeologii, religioznawstwa porównawczego, języka palijskiego, a także paleografii i epigrafiki oraz seminaria z historii literatury i filozofii indyjskiej, staroindyjskie, historii sztuki i religii indyjskich (Program UJK: 1926–1939). Na zajęcia do Stasiaka uczęszczali m.in.: Tadeusz Lewicki (1906–1992)³⁰, Franciszek Machalski (1904–1979)³¹, Arnold Kunst (1903–1981)³², Ludwik Skurzak (1901–1979)³³, Jan Tuczyński (1918–2003) – historyk literatury polskiej, późniejszy profesor, ks. Franciszek Tokarz – kapłan archidiecezji ormiańskiej, który po kilku latach spędzonych we Lwowie kontynuował studia orientalistyczne w Krakowie (Lewicki 1985: 6).

Początkowo Zakład Filologii Indyjskiej nie posiadał asystentury, dlatego między kierownikami Katedry Bliskiego Wschodu i Katedry Filologii Indyjskiej była niepisana

Il. 6. Ewa Gruber (lata 30. XX w.)

umowa, że asystent przydzielony do pierwszego z wymienionych zakładów będzie w miarę możliwości pracował także w drugiej katedrze. Tak było m.in. w przypadku asystenta Rudolfa Ranszka (1894–1986)³⁴. Dopiero po likwidacji Katedry Bliskiego Wschodu kierownik Zakładu Filologii i Kultury Indyjskiej Stasiak zwrócił się do Rady WH z prośbą o mianowanie asystenta lub jego zastępcy. Argumentował, że brak asystenta uniemożliwia właściwy rozwój i skuteczną pracę zakładu z uwagi na prowadzone w nim dwa seminaria naukowe³⁵. Interwencja przyniosła pozytywny skutek i w roku 1934/35 zatrudniono jako asystentkę Ewę Gruber (1908–?)³⁶.

²⁹ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 174, k. 22, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_174_53823&view=single&p=29](#).

³⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1071, [AUWR_UA_000_26_0_5_1071_56802](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 100, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_100_66676](#).

³¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1227, [AUWR_UA_000_26_0_5_1227_56767](#).

³² DALO, z. 26, op. 5, spr. 1010, [AUWR_UA_000_26_0_5_1010_56815](#).

³³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1738, [AUWR_UA_000_26_0_5_1738_56693](#).

³⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1597, [AUWR_UA_000_26_0_5_1597_56721](#).

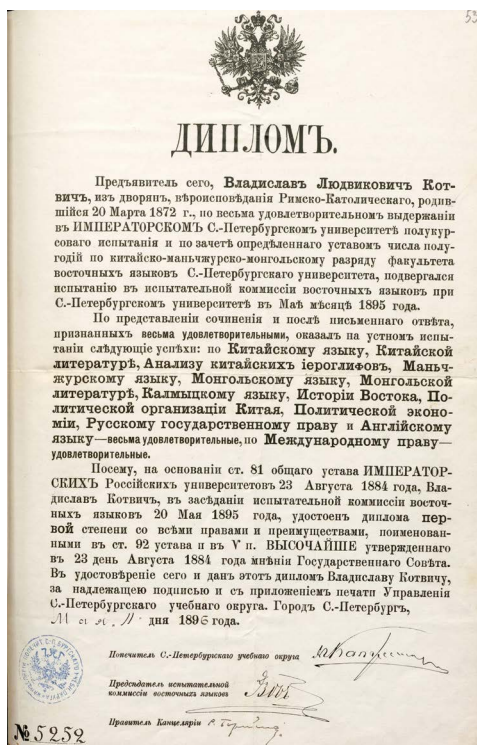
³⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1804, k. 93, [AUWR_UA_000_26_0_5_1804_56673&view=single&p=98](#).

³⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 506, [AUWR_UA_000_26_0_5_506_52204](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 478, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_478_66550](#).

W roku 1936/37 zatrudniono na analogicznym stanowisku Mikołaja Ałtuchowa (1912–1983)³⁷, studenta IV roku historii i orientalistyki, który pracował do 1939 r.

W 1923 r. powstała Katedra Filologii Dalekiego Wschodu, którą objął znakomity specjalista Władysław Kotwicz (Lewicki 1953: 49; Козицкий 2007: 87–93). Nazwa katedry nie odpowiadała faktycznemu zakresowi badań i studiów, gdyż koncentrowano się na mongolistyce, a nie na japonistyce i sinologii. Kotwicz ukończył Uniwersytet w Petersburgu, w 1918 r. otrzymał nominację profesorską³⁸. Odbił kilka wypraw naukowych mających na celu badanie życia Mongołów, Buriatów i Kałmuków oraz nawiązał kontakty z tamtejszymi działaczami naukowymi i społecznymi (Lewicki 1953: 50).

Il. 7. Dyplom I stopnia Władysława Kotwicza (Sankt Petersburg 1896)

Kotwicz profesorem zwyczajnym nauk orientalistycznych⁴². Zainteresowany przebywał wówczas jeszcze w Petersburgu, do Lwowa przeniósł się dopiero w listopadzie i w grudniu objął obowiązki służbowe na UJK.

W marcu 1922 r. do Kotwicza zwrócił się dziekan Wydziału Filozoficznego UJK Kazimierz Kwietniewski (1873–1942)³⁹, zachęcając go do przyjęcia angażu na UJK. Ponadto odniósł się do propozycji zatrudnienia Kotwicza na Uniwersytecie Jagiellońskim. Kwietniewski zaznaczył, że z powodu braku specjalistów z orientalistyki rozpraszanie sił naukowych w różnych ośrodkach nie jest wskazane i należy skupić je w jednym ośrodku lwowskim⁴⁰. Kotwicz przyjął propozycję i podjął starania o wyjazd z Rosji sowieckiej oraz przetransportowanie do Lwowa swojej specjalistycznej biblioteki szacowanej na 1500 woluminów. Stwierdził, że księgozbiór mógłby stać się podstawą do zorganizowania działu Dalekiego Wschodu w bibliotece Instytutu Orientalistycznego UJK⁴¹. Staraniem Rady Wydziału Filozoficznego UJK 24 marca 1923 r. prezydent Polski mianował Władysława Kotwicza profesorem zwyczajnym nauk orientalistycznych⁴².

³⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 14, [AUWR_UA_000_26_0_5_14_49175](#).

³⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 944, k. 49 verso, [AUWR_UA_000_26_0_5_944_56823&view=single&p=51](#).

³⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 825, [AUWR_UA_000_26_0_5_825_71136](#).

⁴⁰ ANPAN-PAU, K III – 19/252, k. 3–4.

⁴¹ ANPAN-PAU, K III – 19/252, k. 7.

⁴² DALO, z. 26, op. 5, spr. 944, k. 3, [AUWR_UA_000_26_0_5_944_56823&view=single&p=4](#).

Program zajęć dydaktycznych Kotwicza prezentuje szeroki wachlarz zagadnień z języka, historii i kultury ludów koczowniczych Azji oraz języków: mongolskiego, mandżurskiego, ujgurskiego, ponadto dzieje ludów tureckich i tureckie teksty runiczne (Lewicki 1957: 12). Kotwicz, oprócz tego, że był badaczem i dydaktykiem, okazał się również świetnym organizatorem polskiej orientalistyki. Pełnił funkcję redaktora „Rocznika Orientalistycznego” i prezesa Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego. W latach trzydziestych własnym sumptem wydawał serię „Collectanea Orientalia”. Przyczynił się do rozwoju polskiej szkoły mongolistycznej i wykształcił kontynuatorów prowadzonych badań, m.in. Mariana Lewickiego (1908–1955)⁴³ (Lewicki 1980: 188).

W latach 1929–1937 w Katedrze Filologii Dalekiego Wschodu pracował na stanowisku zastępcy asystenta, asystenta młodszego i starszego Marian Lewicki. W roku 1937/38 Lewicki przebywał na stypendium zagranicznym z Funduszu Kultury Narodowej⁴⁴. Jego miejsce zajął w lutym 1938 r. Ludwik Skurzak, magister orientalistyki UJK, po studiach indologicznych w Paryżu⁴⁵. Skurzak po II wojnie światowej z powodzeniem kontynuował karierę naukową na Uniwersytecie Wrocławskim. W 1939 r. Marian Lewicki wrócił ze studiów zagranicznych i ponownie objął asystenturę⁴⁶.

Na UJK w omawianym okresie prowadzone były badania naukowe i zajęcia dydaktyczne z języka i kultury Bliskiego Wschodu. W październiku 1921 r. dziekan Wydziału Filozoficznego Kazimierz Kwietniewski w imieniu działającej na wydziale Komisji Orientalistycznej zwrócił się do Zygmunta Smogorzewskiego z propozycją objęcia katedry zwyczajnej Bliskiego Wschodu (muzułmańskiego), przekonując go, że jego przyjazd do Lwowa byłby bardzo korzystny dla rozwoju studiów orientalistycznych na lwowskiej wszechnicy. Rada Wydziału 14 grudnia 1921 r. uchwaliła podjęcie starań w ministerstwie o profesurę zwyczajną dla Smogorzewskiego. Komisja Orientalistyczna UJK wydała mu bardzo dobrą rekomendację:

Smogorzewski jest jedynym dziś w Polsce znawcą Wschodu muzułmańskiego, zwłaszcza Arabii i Turcji, łączącym gruntowne studia teoretyczne z doskonałą znajomością praktyczną. P. Smogorzewski jest niewątpliwie człowiekiem dojrzałym do objęcia katedry zwyczajnej w każdym uniwersytecie⁴⁷.

⁴³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1068, [AUWR_UA_000_26_0_5_1068_56803](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 99, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_99_66677](#).

⁴⁴ Życiorys Mariana Lewickiego, Kraków 1952.

ANPAN–PAU, K III – 7/77, brak paginacji.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1068, [AUWR_UA_000_26_0_5_1068_56803](#).

⁴⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1738, [AUWR_UA_000_26_0_5_1738_56693](#).

⁴⁶ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 99, k. 6, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_99_66677&view=single&p=8](#).

⁴⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1759, k. 1–3, [AUWR_UA_000_26_0_5_1759_56682&view=single&p=2](#).

Dekret z nominacją na profesora zwyczajnego Smogorzewski otrzymał 10 marca 1924 r. Smogorzewski pochodził z Litwy, studiował języki orientalne na Uniwersytecie Petersburskim, gdzie w 1909 r. ukończył z wyróżnieniem wydział języków wschodnich ze świetną znajomością języka arabskiego, perskiego i tureckiego. Związał się z macierzystą uczelnią i pracował w Katedrze Historii Wschodu Muzułmańskiego, gdzie w 1912 r. został docentem. Rosyjski orientalista Wasilij Bartold (ros. Василий Бартольд) (1869–1930) dostrzegł w młodym adepcie nauki duży potencjał, dlatego skierował go na dalsze studia i kwerendy źródłowe. Jeszcze w 1912 r. Smogorzewski udał się do Paryża i Włoch, aby uzupełnić wiedzę teoretyczną, następnie wyjechał do Afryki Północnej (Algieria, Tunezja, Egipt), gdzie prowadził badania archiwalne i językowe. Ponadto przez krótki czas studiował w Kairze na uniwersytecie arabskim el-Azhar. Jego dalsze plany eksploracji Damaszku i Bagdadu przerwał wybuch I wojny światowej. Będąc obywatelem rosyjskim, został aresztowany i więziony przez Turków; w 1919 r. przedostał się do Paryża i dotarł do Warszawy. Jego doświadczenie i znajomość realiów wschodnich spowodowały, że wkrótce został wysłany na Kaukaz Południowy w ramach misji dyplomatycznej Tytusa Filipowicza. Po powrocie do Polski pracował w Ministerstwie Spraw Zagranicznych jako radca legacyjny i planował wyjazd na misję dyplomatyczną na Wschód. Z powodu perypetii życiowych ostatnich kilku lat dorobek drukowany Smogorzewskiego był stosunkowo skromny. Miał on za to zgromadzony obszerny materiał źródłowy oraz prace rękopiśmienne, m.in. na temat sekt muzułmańskich. Prace drukowane obejmowały trzy pozycje w języku rosyjskim. Dotyczyły filologii i historiografii arabskiej, numizmatyki muzułmańskiej, sekty charydżytów⁴⁸.

Zainteresowania naukowe Smogorzewskiego koncentrowały się na ruchach społeczno-religijnych w islamie. Prowadził intensywne badania nad sektą ibadytów, poznał jej historię, doktrynę oraz relacje z ortodoksyjnym islamem i jego odłamami religijnymi. Jego wielką zasługą było nabycie i przywiezienie do Polski obszernej kolekcji rękopiśmiennych dzieł ibadyckich, które uległy zniszczeniu w czasie II wojny światowej (Lewicki 1953: 51). W kwietniu 1924 r. *via* Konstantynopol udał się do Damaszku w celu przywiezienia do Polski zdeponowanych tam zbiorów rękopiśmiennych i archeologicznych. W 1927 r. i w latach późniejszych kontynuował kwerendy naukowe, m.in. w Algierii. Na podróż otrzymał Smogorzewski paszport dyplomatyczny, co miało mu ułatwić dostęp do źródeł historycznych w tamtejszych instytucjach naukowych. Z podróży przywiózł pokaźną kolekcję różnych pamiątek, zwłaszcza kilimów, dywanów, makat i innych przedmiotów orientalnych oraz wydawnictw naukowych⁴⁹.

Smogorzewski prowadził wykłady i ćwiczenia z geografii i etnografii Bliskiego Wschodu (analiza źródeł arabskich, tureckich i perskich), gramatyki języka arabskiego

⁴⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1759, k. 3 verso, [AUWR_UA_000_26_0_5_1759_56682&view=single&p=5](#).

⁴⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1759, k. 69, [AUWR_UA_000_26_0_5_1759_56682&view=single&p=59](#).

i literatury arabskiej (poezja, *Księga tysiąca i jednej nocy*, *Sunna*, *Koran*), historii islamu (idee polityczne i religijne, analiza dzieł historiograficznych, geograficznych, prawniczych i religijnych), języka i literatury tureckiej i literatury perskiej oraz seminaria: arabistyczne i turkologiczne (Program UJK: 1924–1932).

Smogorzewski zaangażował się w prace Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego; za swoją działalność naukowo-organizacyjną został w 1929 r. odznaczony Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Pod koniec lat 20. zachorował na gruźlicę, którą prawdopodobnie zaraził się od swojego przyjaciela Gawrońskiego. Wyjeżdżał wprawdzie na kuracje, m.in. do Tyrolu, ale nie przyniosły one znaczącej poprawy zdrowia. Smogorzewski zmarł w listopadzie 1931 r. (Lewicki 1980: 189)⁵⁰.

Z Katedrą Bliskiego Wschodu związana była asystentura. Stanowisko to zajmowało kilka osób: Antonina Bogusz (1917–1997)⁵¹, Jan Klinger (1904–?)⁵², Tadeusz Lewicki, Franciszek Machalski, Rebeka Wilbach-Stark (w DALO jako Rena Wilbach) (1904–?)⁵³, Arnold Kunst. Kilka z wymienionych wyżej osób związało swoją ścieżkę zawodową z pracą naukowo-dydaktyczną, uzyskując, już w okresie powojennym, profesury. Lewicki i Machalski pracowali na uniwersytetach w Polsce, Kunst był wykładowcą filozofii indyjskiej i sanskrytu w Londynie i Cambridge, Rebeka Wilbach-Stark po wojnie związała się z Uniwersytetem Hebrajskim w Jerozolimie, gdzie wykładała turkologię (Lewicki 1985: 6–7).

Śmierć Smogorzewskiego była dla lwowskiej orientalistyki niepowetowaną stratą. Osieroconą Katedrą Bliskiego Wschodu kierował przez dwa lata ks. Aleksy Klawek (1890–1969)⁵⁴, ale narastający kryzys ekonomiczny i wiążące się z tym oszczędności budżetowe uniemożliwiły jej dalsze funkcjonowanie, dlatego decyzją ministerstwa została zlikwidowana. 7 września 1933 r. Rada WH wystosowała pismo do Ministerstwa WRiOP, w którym zaznaczyła, że likwidacja katedry jest dla orientalistyki dotkliwym ciosem i de facto za-przepaszczaniem wysiłków Gawrońskiego, który dekadę wcześniej przyczynił się do jej erygowania. Członkowie rady okazali jednak zrozumienie dla wdrażania oszczędności budżetowych i postanowili nie oponować. Przy czym wyrazili nadzieję, że w przypadku poprawy sytuacji finansowej ministerstwo zezwoli na przywrócenie wspomnianej katedry (Козицький 2010: 409). Nad likwidacją katedry ubolewał także Stefan Stasiak, który pisząc do dziekana fakultetu humanistycznego, zauważył, że „skreślenie katedry Bliskiego Wschodu uszczupliło poważnie zakres studiów orientalistycznych”⁵⁵.

⁵⁰ Został pochowany na cmentarzu Łyczakowskim (pole 21, nr grobu 622), ale mogiła nie zachowała się do naszych czasów.

⁵¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 136, [AUWR_UA_000_26_0_5_136_56078](#).

⁵² DALO, z. 26, op. 5, spr. 863, [AUWR_UA_000_26_0_5_863_70244](#).

⁵³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 252, [AUWR_UA_000_26_0_5_252_51656](#).

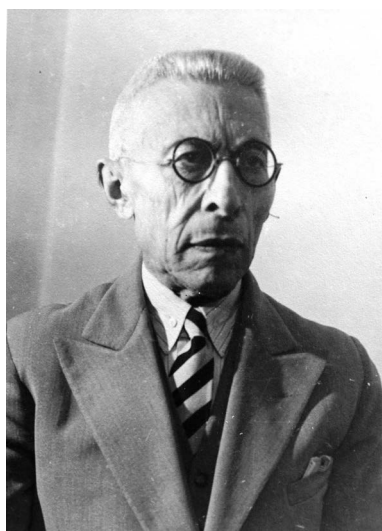
ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 452, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_452_66575](#).

⁵⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 866, [AUWR_UA_000_26_0_5_866_49450](#).

⁵⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1804, k. 140, [AUWR_UA_000_26_0_5_1804_56673&view=single&p=145](#).

Zajęcia dydaktyczne prowadzone dotychczas przez Smogorzewskiego władze fakultetu rozdzieliły między ks. Klawka z Wydziału Teologicznego oraz Kotwicza i Stasiaka. Klawek wykłady dla słuchaczy IO rozpoczął kilka lat wcześniej. Od roku akademickiego 1927/28 prowadził zajęcia z zakresu filologii hebrajskiej i aramejskiej. Ten znakomity i ceniony w środowisku specjalista poszerzył znacznie ofertę dydaktyczną instytutu; wykładał gramatykę języka hebrajskiego, epigrafikę hebrajsko-aramejską, języki: aramejski, syryjski, krytykę tekstów biblijnych. Po Smogorzewskim przejął wykłady z arabskiego. Pozostałe przedmioty: język turecki wykładał Kotwicz, a język perski – Stasiak (Program UJK: 1927–1939; Lewicki 1953: 51).

Zasługą Smogorzewskiego było sprowadzenie do Lwowa native speakerów języków orientalnych, którzy prowadzili lektoraty. W 1927 r. pracę na UJK rozpoczął Mohammed Sadyk Bej Agabekzadeh (w DALO jako Sadyk Bej) (1865–1944)⁵⁶ – Turek z Azerbejdżanu, dyplomowany lektor Instytutu Języków Wschodnich w Petersburgu, który uczył języków tureckiego, perskiego i arabskiego (Skład UJK: 1927/28; Lewicki 1953: 53).

Il. 8. Mohammed Sadyk Bej Agabekzadeh

W 1931 r. pracę na uniwersytecie rozpoczął pochodzący z Algierii Ahmed Hadzi Kujder Harbi⁵⁷ (1897⁵⁸–1986)⁵⁹, który przejął lektorat arabskiego po Sadyku Beju. Nowego lektora poznał Smogorzewski podczas swoich podróży do Algierii i zaproponował mu pracę we Lwowie. W styczniu 1935 r. Harbi przeniósł się do Warszawy, w związku z czym lektorat języka arabskiego prowadził absolwent instytutu T. Lewicki (Program UJK: 1936–1937). O lektoracie sanskrytu

była już mowa wyżej, od 1929 r. prowadził go E. Słuszkiewicz.

W roku 1936/37 po dekadzie funkcjonowania zniesiono IO. Istniały wówczas tylko dwa zakłady nauk orientalistycznych: Zakład Filologii Indyjskiej kierowany przez Stasiaka oraz Zakład Nauk Orientalistycznych, którym kierował Kotwicz. Ponadto istniał Zakład Językoznawstwa Indoeuropejskiego kierowany przez Kuryłowicza, który, jak wspomniano, wykładał także języki orientalne (Skład UJK: 1936–1938).

Badania naukowe i zajęcia dydaktyczne z tematyki wschodniej nie były wyłącznie domeną IO. Należy także wspomnieć o wykładach z asyriologii prowadzonych na

⁵⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1682, [AUWR_UA_000_26_0_5_1682_56708](#).

⁵⁷ Nazwisko występuje także w wariantcie: Kherbi.

⁵⁸ W dokumentach archiwalnych jako rok urodzenia są podawane także daty: 1900 i 1904.

⁵⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 377, [AUWR_UA_000_26_0_5_377_51625](#).

Wydziale Teologicznym przez ks. Szczepana Szydelskiego (1872–1967)⁶⁰, a poświęconych religii asyryjsko-babilońskiej oraz perskim księgom religijnym. Zagadnienia ze starożytnego Bliskiego Wschodu poruszał w swoich wykładach Konstanty Chyliński (1881–1939)⁶¹ z Wydziału Filozoficznego (Humanistycznego). Kilka wykładów poświęcił starożytnym cywilizacjom: historii i kulturze Egiptu, Mezopotamii i Persji (Kapełus 2001: 224–225).

Studia z zakresu orientalistyki trwały cztery lata. Rozporządzenie Ministerstwa WRiOP z 17 września 1927 r. określało ich program. Absolwenci mieli przyswoić wiedzę z gramatyki opisowej oraz interpretacji tekstów wybranego języka orientalnego, poznać literaturę powstałą w języku, w którym się specjalizują, oraz zaznajomić się z etnografią, historią i geografią danego regionu. W przypadku języków żywych mieli obowiązek uczyć się na lektorat i osiągnąć biegłość językową w mowie i piśmie. W razie potrzeby mogli wybrać języki dodatkowe. Ustawodawca określał, że egzaminy oraz praca magisterska miały dowieść znajomości danego języka oraz źródeł w nim spisanych. Studenci mogli wybrać jedną ze specjalizacji: językową, literacką i historyczną. Na UJK studenci mieli do wyboru sześć grup językowych: filologia wschodu muzułmańskiego (grupa arabsko-turecko-perska), semitologia (grupa arabsko-hebrajsko-aramejska), altaistyka (grupy: indyjsko-arabska, indyjsko-irańska, mongolsko-turecka) oraz mongolsko-indyjska (Lewicki 1953: 45).

Jak nadmieniono wyżej, oferta dydaktyczna IO obejmowała szeroki wachlarz zagadnień z zakresu orientalistyki: wykłady i lektoraty z kilkunastu języków i dialektów, historię, kulturę i etnografię krajów orientalnych. Reprezentowane były następujące gałęzie orientalistyki: altaistyka, arabistyka, arameistyka, armenistyka, asyriologia, hebraistyka, indologia, iranistyka, mongolistyka, semitologia, turkologia i inne. Pod koniec lat 20. na UJK wprowadzono magisteria, dlatego absolwenci kończyli studia z tytułem magistra. Aby uzyskać ten tytuł, należało zdać stosowne egzaminy oraz obronić pracę magisterską. Zdawano egzaminy z gramatyki opisowej języka orientalnego głównego oraz dodatkowego, ponadto z historii literatury, a także z geografii, etnografii i historii zgodnie z obraną specjalnością, np. krajów arabskich, Indii czy Dalekiego Wschodu. Na egzaminach sprawdzano również wiedzę ogólną z filozofii oraz ogólnych zagadnień językoznawstwa. Do końca roku akademickiego 1938/39 tytuł magistra filozofii w zakresie orientalistyki uzyskało 25 osób (Тарнавський 2022a: 86–88, 93–94, 98).

Uczęszczanie na niektóre zajęcia językowe wymagało specjalnego przygotowania; w kilku przypadkach to profesor decydował, czy dany student ma wystarczające umiejętności do brania w nich udziału. Przykładowo, żeby uczestniczyć w ćwiczeniach z sanskrytu należało ukończyć gimnazjum klasyczne; aby analizować literaturę sanskrycką, należało uprzednio odbyć kurs z tego języka. Podobnie, żeby uczyć się na zajęciach z grabaru,

⁶⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2116, [AUWR_UA_000_26_0_5_2116_49368](#).

⁶¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2016, [AUWR_UA_000_26_0_5_2016_62804](#).

student musiał wykazać się znajomością łaciny i greki. Warto również nadmienić, że prowadzenie zajęć dydaktycznych mogło sprawiać pewne trudności z powodu braku odpowiednich pomocy naukowych. Przykładowo, ks. Bogdan Dawidowicz – lektor języka ormiańskiego, korzystał z różnych podręczników i słowników wydanych za granicą (Ułunhł 1905: 28–32) oraz pomógł w przygotowaniu skryptu, który zredagował jego uczeń Stanisław Donigiewicz (1904–1980) (Krzyżowski 2020: 274–275). Sadyk Bej na potrzeby prowadzonych lektoratów opracował podręczniki do nauki języka tureckiego, perskiego i arabskiego (*Elementarna gramatyka języka arabskiego*, Lwów 1934). Z własnoręcznie opracowanego *Podręcznika sanskrytu* korzystał także A. Gawroński. Po jego śmierci skrypt został wydany (Kraków 1932), a ponieważ nie stracił na aktualności, doczekał się kilku wznowień.

Na zajęcia z nauk orientalistycznych w porównaniu z innymi instytucjami uczęszczało kameralne grono słuchaczy. Liczba studentów oscylowała od kilkunastu do kilkudziesięciu osób. Przykładowo, w roku 1926/27 w seminarium z filologii Bliskiego Wschodu uczestniczyło 14 osób, natomiast w roku 1929/30 liczba wzrosła do 24. W seminarium językoznawstwa indoeuropejskiego w roku 1929/30 brało udział pięć osób, z czego trzy pracowały nad iranistyką, dwie nad zagadnieniami gramatyki porównawczej (Kronika UJK: 1926/27, 1929/30). Większość studentów było narodowości polskiej i żydowskiej, studiowali także Ukraińcy i Tatarzy (Тарнавський 2022a: 88).

Niewiele wiadomo o aktywności studentów w zakresie pogłębiania wiedzy czy też jej popularyzacji. Przy IO w latach 20. powstało Polskie Koło Nauk Orientalistycznych, którego opiekunem był Smogorzewski, a przewodniczącym student Tadeusz Lewicki. Po śmierci Smogorzewskiego w 1931 r. Koło straciło opiekuna, a w kolejnych latach przestało istnieć (Program UJK: 1931–1932).

Instytut Orientalistyczny posiadał własną bibliotekę, na którą składały się księgozbiory poszczególnych zakładów naukowych. Gromadzono literaturę naukową, słowniki i fachowe periodyki z poszczególnych działów orientalistyki. Zbiory sukcesywnie powiększano w drodze zakupu bądź przyjmując darowizny. Szczególnie cenne były donacje profesorów instytutu: Andrzeja Gawrońskiego, Zygmunta Smogorzewskiego, Stefana Stasiaka. Za bibliotekę instytutu odpowiadali asystenci, którzy porządkowali i katalogowali zbiory oraz obsługiwali czytelników. Dane na temat wielkości zbiorów nie są precyzyjne. Biorąc pod uwagę księgozbiory podręczne poszczególnych zakładów na bibliotekę instytutu składało się kilka tysięcy woluminów (Kronika UJK: 1924/25–1926/27, 1929/30). Nie udało się ustalić, czy planowane muzeum IO zostało zorganizowane. Miało ono objąć zbiory etnograficzne Bliskiego i Dalekiego Wschodu oraz zbiory sztuki indyjskiej⁶².

⁶² APAN, III – 197, sygn. 26, k. 21.

Epilog dziejów lwowskiej orientalistyki przypada na lata 1939–1941, okres tzw. pierwszej okupacji sowieckiej Lwowa. Wraz z zajęciem we wrześniu 1939 r. miasta Sowietzi rozpoczęli wdrażanie zmian w strukturze uniwersytetu. (Kalbarczyk 1998: 203–204). Reorganizacje objęły także orientalistykę. Po wyjeździe ze Lwowa Kotwiczą jedynym samodzielnym pracownikiem naukowym z dawnej kadry lwowskich orientalistów był Stasiak.

II. 9. Legitymacja Stefana Stasiaka, członka Związku Pracowników Oświaty Szkół Wyższych i Instytutów Naukowych w ZSRR

10 stycznia 1940 r. dawny Zakład Filologii Indyjskiej został przekształcony w Katedrę Orientalistyki, którą niezmiennie kierował Stasiak wspomagany przez kilku asystentów (Тарнавський 2022b: 141). W tym samym roku wystosował on memoriał do władz uniwersyteckich, wskazując na trudności organizacyjne w procesie kształcenia studentów w związku z nieobsadzeniem działu iranistyki, arabistyki i mongolistyki, co udało się później wcielić w życie⁶³. W omawianym okresie liczba studentów oscylowała w granicach 30 osób. W roku 1939/40 studiowało 22 indologów, pięciu arabistów, dwóch turkologów, dwóch semitologów⁶⁴.

Oprócz kierownika w Katedrze Orientalistyki w latach 1939–1941 zatrudnionych było kilku docentów, laborantów (asystentów) oraz wykładowców: Mojżesz Goliger⁶⁵ (1894–?) (języki semickie), Ewa Gruber (filologia nowoindyjska), Jakub Kessler⁶⁶ (1904–?) (filologia staroindyjska), M. Knoroz (sinologia), Marian Lewicki (mongolistyka), Tadeusz

⁶³ APAN, III – 197, sygn. 32, k. 148–150.

⁶⁴ APAN, III – 197, sygn. 32, k.148.

⁶⁵ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 47, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_47_53872](#).

⁶⁶ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 501, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_501_66531](#).

Lewicki (arabistyka), Franciszek Machalski (iranistyka), Mohammed Sadyk Bej (języki: arabski, turecki, perski), Rebeka Wilbach-Stark (turkologia), Ludwik Sternbach⁶⁷ (1909–1981) (filologia staroindyjska), Wołodymyr Szajan⁶⁸ (ukr. Володимир Шаян) (1908–1974) (filologia staroindyjska), Jewhen Zawałynski⁶⁹ (pol. Eugeniusz Zawaliński; ukr. Євген Завалинський) (1911–1993) (turkologia)⁷⁰.

Centralne miejsce w studium zajmowała indologia, którą wybierało najwięcej słuchaczy. Większość przedmiotów wykładał Stasiak, w tym wstęp do sanskrytu, filozofię indyjską, oraz prowadził dwa seminaria naukowe: staroindyjskie i nowoindyjskie⁷¹. Jeszcze w październiku 1939 r. wystarał się u władz Wydziału Humanistycznego o utworzenie lektoratu języka nowoindyjskiego urdu i hindi po dwie godziny tygodniowo, które prowadził wspólnie z Ewą Gruber. Gruber prowadziła ponadto zajęcia z historii literatury nowoindyjskiej oraz historii i kultury Indii⁷². Z Katedrą Orientalistyki związany był także M. Lewicki – starszy wykładowca języka mongolskiego. Praca na uczelni nie była jedynym źródłem jego dochodów. W swoim życiorysie podaje, że w latach 1939–1940 pracował fizycznie w Państwowym Przedsiębiorstwie Remontowo-Budowlanym, a następnie, aż do czerwca 1946 r., w Spółdzielni Robotniczej „Lwowski Dezynfektor”⁷³. W omawianej katedrze angaż otrzymał także T. Lewicki, który wykładał język arabski⁷⁴. Do dawnej kadry UJK należała także Rebeka Wilbach-Stark, która od listopada 1939 r. wykładała turkologię⁷⁵. W lutym 1940 r. pracę rozpoczęło dwóch asystentów specjalizujących się w indologii: Jakub Kessler⁷⁶ oraz Wołodymyr Szajan⁷⁷. Niewiele wiadomo o pracy docenta Jewhena Zawałynskiego, absolwenta Instytutu Orientalistycznego UJK ze specjalnością turkologia, który pracę na uniwersytecie rozpoczął w styczniu 1940 r.⁷⁸

W omawianym okresie na uniwersytecie znalazły także zatrudnienie osoby spoza środowiska przedwojennych lwowskich orientalistów. W lutym 1940 r. docentem filologii semickiej został Mojżesz Goliger⁷⁹. W podobnym czasie kadre dydaktyczną omawianej katedry zasilił Ludwik Sternbach, absolwent prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego

⁶⁷ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 214, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_214_66618](#).

⁶⁸ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 601, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_601_66449](#).

⁶⁹ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 66, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_66_53865](#).

⁷⁰ APAN, III – 197, sygn. 32, k. 37, 148–150.

⁷¹ APAN, III – 197, sygn. 32, k. 22.

⁷² APAN, III – 197, sygn. 32, k. 142–145.

⁷³ Życiorys Mariana Lewickiego, Kraków 1952.

ANPAN–PAU, K III – 7/77, brak paginacji.

⁷⁴ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 100, k. 12, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_100_66676&view=single&p=18](#).

⁷⁵ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 452, k. 6, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_452_66575&view=single&p=8](#).

⁷⁶ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 501, k. 3, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_501_66531&view=single&p=5](#).

⁷⁷ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 601, k 3 verso, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_601_66449&view=single&p=7](#).

⁷⁸ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 66, k. 7, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_66_53865&view=single&p=12](#).

⁷⁹ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 47, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_47_53872](#).

i studiów indologicznych kierowanych przez Helenę Willman-Grabowską (1870–1957), której został asystentem. Prowadził m.in. wspólnie ze Stasiakiem wykład ze staroindyjskiej ekonomii politycznej. W 1941 r. wobec zagrożenia ze strony okupanta niemieckiego ewakuował się ze Lwowa i wraz z rodziną zamieszkał w Bombaju, gdzie wykładał na tamtejszym uniwersytecie⁸⁰.

Reasumując dotychczasowe rozważania, należy podkreślić, że wysiłki zmierzające do utworzenia i rozbudowy centralnego ośrodka polskiej orientalistyki przyniosły wymierne efekty. Filarami badań nad Orientem stali się A. Gawroński, Z. Smogorzewski, W. Kotwicz i S. Stasiak – uczeni wykształceni w renomowanych ośrodkach uniwersyteckich, posiadający międzynarodowe kontakty, prowadzący pionierskie badania w ramach swoich specjalności. To oni głównie, choć przy udziale pozostałych pracowników, w tym lektorów języków wschodnich, przyczynili się do utworzenia lwowskiej szkoły orientalistycznej. Ponadto wykształcili kolejne pokolenie badaczy, którzy kontynuowali aktywność naukową w różnych ośrodkach zarówno w Polsce powojennej, jak i w placówkach zagranicznych (Козицький 2010: 409). Okres świetności przypada na drugą połowę lat 20. i początek 30.; wówczas skład personalny kadry naukowej, a co za tym idzie oferta dydaktyczna były najbardziej rozbudowane. W latach 30. nie udało się powołać żadnej nowej katedry oraz zatrudnić samodzielnego pracownika naukowego. Angażowano za to, w miarę możliwości budżetowych i kadrowych, absolwentów Instytutu Orientalistycznego oraz lektorów. Centralne miejsce w badaniach i dydaktyce zajmowała indologia, której początki we Lwowie sięgają okresu I wojny światowej. Zagadnienia z nią związane kontynuował Stefan Stasiak wraz ze swoimi uczniami. Świetnie rozwijała się mongolistyka i altaistyka, w mniejszym stopniu arabistyka i iranistyka. Podkreślić należy również dbałość profesorów o sukcesywną rozbudowę zaplecza naukowego w postaci specjalistycznych zbiorów bibliotecznych i pomocy naukowych, które osobiście przywozili bądź sprowadzali z egzotycznych krajów i ośrodków naukowych na Zachodzie.

Bilans lwowskiej orientalistyki jest znaczący, zważywszy na aktywność pozostałych ośrodków naukowych w Polsce w latach 1918–1939, tj. Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Warszawskiego. W omawianym okresie czołową postacią w badaniach nad Orientem w środowisku krakowskim był Tadeusz Kowalski – arabista, turkolog i iranista, który w 1919 r. objął katedrę orientalistyki. Ponadto przeszedł do historii jako sprawny organizator życia naukowego. W tym samym czasie na Uniwersytecie Jagiellońskim pracowała Helena Willman-Grabowska, znakomita specjalistka z sanskrytu, języka tybetańskiego, języków drawidyjskich oraz języków irańskich. W latach 30. na uniwersytecie w Krakowie uruchomiono lektoraty z języka japońskiego i chińskiego

⁸⁰ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 214, k. 3, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_214_66618&view=single&p=5](#).

(Maciuszek 2009/2010: 138–142). Z kolei twórcą orientalistyki warszawskiej był Stanisław Schayer (1899–1941)⁸¹, indolog, który w 1924 r. habilitował się na UJK. W 1932 r. został pierwszym dyrektorem nowo utworzonego Instytutu Orientalistycznego Uniwersytetu Warszawskiego, w którym funkcjonowały cztery seminaria naukowe: egiptologiczne, turkologiczne, indologiczne i sinologiczne. Na Uniwersytecie Warszawskim w połowie lat 20. pracował – jak wspomniano wyżej – semitolog Mojżesz Schorr, związany wcześniej z uniwersytetem we Lwowie.

Studenci orientalistyki zdobywali wiedzę z języka, literatury, historii, filozofii, kultury, etnografii, antropologii, geografii, religioznawstwa, politologii w ramach wybranej przez siebie specjalizacji. Absolwenci musieli wykazać się znajomością co najmniej dwóch języków orientalnych: głównego oraz dodatkowego. Nierzadko uczęszczali także na inne lektoraty, poszerzając swoje horyzonty i kompetencje językowe. Seminaria naukowe umożliwiały ćwiczenia praktyczne, przekłady literatury pięknej, poezji oraz źródeł historycznych, które dokonywano pod kierunkiem profesora (Тарнавський 2022a: 106).

Kres działalności lwowskiego środowiska orientalistycznego przyniosła II wojna światowa. W okresie tzw. pierwszej okupacji sowieckiej funkcjonowała katedra orientalistyki, ale oferta dydaktyczna została okrojona. Trudna sytuacja materialna, znaczące ograniczenie kontaktów międzynarodowych, brak dopływu aktualnej literatury oraz możliwości publikowania wyników badań pociągnęły za sobą dotkliwe straty. W czerwcu 1941 r. Lwów zajęły wojska III Rzeszy. Decyzją okupantów niemieckich Lwowski Państwowy Uniwersytet im. Iwana Franki został zlikwidowany. Tradycje Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, także w omawianej dyscyplinie naukowej, były kontynuowane w Polsce powojennej, dokąd udała się w ramach ekspatriacji większość lwowskich uczonych. Eugeniusz Słuszkiewicz wykładał na Uniwersytecie Warszawskim i Toruńskim, Marian Lewicki pracował równolegle na Uniwersytecie Jagiellońskim i Warszawskim, Tadeusz Lewicki związał się z Uniwersytetem Jagiellońskim. Stefan Stasiak po krótkim pobycie w Polsce wyjechał w 1948 r. do Anglii.

Bibliografia

Źródła archiwalne

ALNUIF – Archiwum Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Franki (ukr. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка)
Zespół P-119, opis 1: Sprawy osobowe pracowników
z. P-119, op. 1, spr. 47 – Goliger Mojżesz

⁸¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2084, [AUWR_UA_000_26_0_5_2084_62780](#).

- z. P-119, op. 1, spr. 478 – Gruber Ewa
- z. P-119, op. 1, spr. 501 – Kessler Jakub
- z. P-119, op. 1, spr. 99 – Lewicki Marian
- z. P-119, op. 1, spr. 100 – Lewicki Tadeusz
- z. P-119, op. 1, spr. 174 – Stasiak Stefan
- z. P-119, op. 1, spr. 214 – Sternbach Ludwik
- z. P-119, op. 1, spr. 601 – Szajan Wołodymyr
- z. P-119, op. 1, spr. 452 – Wilbach-Stark Rebeka
- z. P-119, op. 1, spr. 66 – Zawałynski Jewhen

ANPAN–PAU – Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie

K III 7 – Spuścizna Mariana Lewickiego, sygn. 13, 68, 77

K III 19 – Spuścizna Władysława Kotwicza, sygn. 252

Archiwum Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich w Warszawie
sygn. 353 – Spuścizna Stanisława Donigiewicza

APAN – Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie

III 197 – Spuścizna Stefana Stasiaka, sygn. 26, 32, 40

AUW – Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego

K 7860 – Eugeniusz Słuszkiewicz

DALO – Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego (ukr. Державний архів Львівської області)

Zespół 26, opis 5: Sprawy personalne grona profesorskiego i urzędników

- z. 26, op. 5, spr. 14 – Ałtuchow Mikołaj
- z. 26, op. 5, spr. 25 – Antoniewicz Bołoz Jan
- z. 26, op. 5, spr. 131 – Blatt Gustaw
- z. 26, op. 5, spr. 136 – Bogusz Antonina
- z. 26, op. 5, spr. 2016 – Chyliński Konstanty
- z. 26, op. 5, spr. 541 – Dawidowicz Bogdan
- z. 26, op. 5, spr. 334 – Gawroński Andrzej
- z. 26, op. 5, spr. 506 – Gruber Ewa
- z. 26, op. 5, spr. 377 – Harbi Ahmed Ben Hadż Kujder
- z. 26, op. 5, spr. 841 – Keuprulian Garabed
- z. 26, op. 5, spr. 866 – Klawek Aleksy
- z. 26, op. 5, spr. 863 – Klinger Jan
- z. 26, op. 5, spr. 944 – Kotwicz Władysław
- z. 26, op. 5, spr. 1010 – Kunst Arnold
- z. 26, op. 5, spr. 1023 – Kuryłowicz Jerzy
- z. 26, op. 5, spr. 825 – Kwietniewski Kazimierz
- z. 26, op. 5, spr. 1068 – Lewicki Marian

- z. 26, op. 5, spr. 1071 – Lewicki Tadeusz
z. 26, op. 5, spr. 1227 – Machalski Franciszek
z. 26, op. 5, spr. 1597 – Ranoszek Rudolf
z. 26, op. 5, spr. 1682 – Sadyk Bej
z. 26, op. 5, spr. 2084 – Schayer Stanisław
z. 26, op. 5, spr. 2143 – Schorr Mojżesz
z. 26, op. 5, spr. 1738 – Skurzak Ludwik
z. 26, op. 5, spr. 1754 – Słuszkiewicz Eugeniusz
z. 26, op. 5, spr. 1759 – Smogorzewski Zygmunt
z. 26, op. 5, spr. 1804 – Stasiak Stefan
z. 26, op. 5, spr. 2116 – Szydelski Szczepan
z. 26, op. 5, spr. 252 – Wilbach Rena

Opracowania. Źródła drukowane i internetowe

- Grzegorzewski Jan (1904): *List otwarty do J. Eks. J. W. Pana Marszałka Krajowego w sprawie orientalizmu i orientalistyki*, Lwów.
- Kalbarczyk Sławomir (1998): *Sowietyzacja wyższych uczelni na Kresach Wschodnich w latach 1939–1941*, [w:] *Sowietyzacja Kresów Wschodnich II Rzeczypospolitej po 17 września 1939*, red. A. Sudoł, Bydgoszcz, 199–221.
- Kapełus Magdalena (2001): *Badania nad Wschodem starożytnym w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (okres międzywojenny)*, „Przegląd Orientalistyczny” 3–4, 223–227.
- Kronika UJK (1924/25): *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1924/25*, Lwów 1925
[<https://pbc.biaman.pl/dlibra/publication/2581/edition/2471/content>] [dostęp online: 10.09.2024].
- Kronika UJK (1926/27): *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1926/27*, Lwów 1928
[<https://pbc.biaman.pl/dlibra/publication/2580/edition/2472/content>] [dostęp online: 10.09.2024].
- Kronika UJK (1929/30): *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1929/30*, Lwów 1930
[<https://pbc.biaman.pl/dlibra/publication/2579/edition/2473/content>] [dostęp online: 10.09.2024].
- Krzyżowski Tomasz (2020): *Nauczanie języka ormiańskiego na Uniwersytecie Lwowskim 1904–1939*, „Lehahayer. Czasopismo poświęcone dziejom Ormian polskich” 7, 259–281.
- Lewicki Marian (1953): *Orientalistyka w Polsce odrodzonej*, Kraków, APAN–PAU, sygn. K III 7/13, mps.

- Lewicki Marian (1957): *Władysław Kotwicz (20 III 1872 – 3 X 1944)*, [w:] *Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, red. S. Strelcyn, Warszawa 1957, 7–30.
- Lewicki Tadeusz (1980): *Z dziejów orientalistyki lwowskiej*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 33 (4), 188–190.
- Lewicki Tadeusz (1985): *Orientalistyka lwowska przed pół wiekiem*, „Przegląd Orientalistyczny” 1–4, 3–7.
- Maciuszek Kinga (2009/2010): *Z historii orientalistyki na Uniwersytecie Jagiellońskim*, „Alma Mater” 120–121, 138–143.
- Pilarczyk Krzysztof (1996): *Prof. Dr Mojżesz Schorr portret uczonego – badacza dziejów Żydów w Polsce*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1876, Prawo 251, 77–87.
- Program (1916–1919): *Programy wykładów* [za lata 1916/1917–1918/1919]. *C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie*, Lwów 1916–1918
[<http://www.wbc.poznan.pl/publication/37047>] [dostęp online: 25.09.2024].
- Program UJK (1919–1939): *Programy wykładów* [za lata 1919/1920–1938/1939]. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, Lwów 1919–1939
[<http://www.wbc.poznan.pl/publication/37047>] [dostęp online: 25.09.2024].
- Siemieniec-Golaś Ewa (2022): *Jan Grzegorzewski – Visionary Orientalist or “Dreamer and Dilettante”?*, „Rocznik Orientalistyczny” 2, 29–40.
- Skład UJK (1923–1925): *Skład Uniwersytetu* [za lata 1923/1924, 1924/1925]. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, Lwów 1924
[<https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/434907/edition/347897/content>] [dostęp online: 10.09.2024].
- Skład UJK (1927/28): *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1927/1928*. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, Lwów 1927
[<https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/434911/edition/347901/content>] [dostęp online: 10.09.2024].
- Skład UJK (1933–1938): *Skład Uniwersytetu* [za rok akademicki 1933/1934 i 1934/1935]. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, Lwów 1934
[<https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/434914/edition/347903/content>] [dostęp online: 10.09.2024].
- Tryjarski Edward (1983): *Eugeniusz Słuszkiewicz – najwybitniejszy armenista polski (1901–1981)*, „Przegląd Orientalistyczny” 1–4, 11–19.
- Wółczański Józef (2018): *Lektoraty języków starożytnego Wschodu na wydziale teologicznym Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1862/63–1939/40*, „Rocznik Przemyski” 1, 149–172.

- Козицький Андрій (2007): *Владислав Котвіч та його сходознавчі студії*, „Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія Історія” 20, 87–96.
- Козицький Андрій (2010): *Львівські сходознавці першої третини ХХ століття*, „Вісник Львівського університету. Серія історична” 45, 389–410.
- Козицький Андрій (2019): *Ян Гжегожевський (1846–1922): забутий галицький славіст та сходознавець*, „Вісник Львівського університету. Серія історична” Спецвипуск, 759–776.
- Тарнавський Роман (2022a): *Особливості підготовки магістрів-сходознавців в Університеті Яна Казимира у Львові*, „Східний світ” 1, 83–113.
- Тарнавський Роман (2022b): *Завершальний етап науково-організаційної діяльності індолога Стефана Стасяка на кафедрі орієнталістики Львівського університету*, „Східний світ” 4, 130–162.
- Члчнлч ž. (1905): *Աշխարհ հայերէնագէտներ*, „Հանդէս Ամսօրեայ” 1, 28–32.

Spis ilustracji

1. Uczestnicy lektoratu języka ormiańskiego na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w latach 1904/05–1929/30 z okazji dwudziestopięciolecia wprowadzenia lektoratu
Od lewej siedzą: Bohdan Janusz, Jakub Bohosiewicz, ks. Bogdan Dawidowicz, Roman Barącz, Jakub Moszoro, Mikołaj Mojzesowicz; od lewej stoją: Kajetan Zachariasiewicz, Stanisław Zachariasiewicz, Krzysztof Donigiewicz, Dominik Janowicz, Zbigniew Bober, Stanisław Donigiewicz, Franciszek Zachariasiewicz (Archiwum Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich w Warszawie. Spuścizna Stanisława Donigiewicza, sygn. 353) 336
2. Świadectwo gimnazjalne Garabeda Keupruliana (1903)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 841, k. 24.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_841_56845&view=single&p=26&browser=seadragon 337
3. Odpis dyplomu doktorskiego Mojżesza Schorra (1898)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 2143, k. 3.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_2143_62763&view=single&p=5&browser=seadragon 338
4. Stefan Stasiak (1931)
ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 174, k. 3.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_001_P_119_0_1_174_53823&view=single&p=7&browser=seadragon 341

-
5. Dyplom École Pratique des Hautes Études Stefana Stasiaka (Paryż 1925)
ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 174, k. 5.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_001_P_119_0_1_174_53823&view=single&p=9&browser=seadragon 342
  6. Ewa Gruber (lata 30. XX w.)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 506, k. 19.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_506_52204&view=single&p=21&browser=seadragon 343
  7. Dyplom I stopnia Władysława Kotwicza (Sankt Petersburg 1896)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 944, k. 53.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_944_56823&view=single&p=54&browser=seadragon 344
  8. Mohammed Sadyk Bej Agabekzadeh (Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, sygn. K III – 7, fot. nr 19361)..... 348
  9. Legitymacja Stefana Stasiaka, członka Związku Pracowników Oświaty Szkół Wyższych i Instytutów Naukowych w ZSRR (Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Spuścizna Stefana Stasiaka, sygn. III – 197, j.a. 40, k. 11) 351

